

VÝZNAM SLOVA, VÝZNAMOVÉ VZTAHY

slovo může mít **jeden, nebo více významů**

- **jednoznačná slova (jednovýznamová)** – jeden význam, bývají jimi vlastní jména, odborné názvy, zvukomalebná citoslovce
- **mnohoznačná slova (mnohovýznamová)** – více významů, kromě významu základního mají ještě významy druhotné, které vznikly přenesením slova na jinou skutečnost:
 - **metafora** – pojmenování bylo přeneseno na základě vnější podobnosti skutečností
 - **metonymie** – pojmenování bylo přeneseno na základě vnitřní (věcné) souvislosti skutečností
 - **synekdocha** – pojmenování bylo přeneseno z celku na část, nebo z části na celek

antonyma = opozita

slova s opačným významem

tvoří se odvozením předponami (*kuřák × nekuřák*), skládáním, kdy jedna část složeniny je v protikladu (*rovnoběžka × různoběžka*), případně jde o různá slova (*dobro × zlo*)

oxymóron – přívlastek, který je svým významem ve zdánlivém rozporu s významem podstatného jména (*živá mrtvola*)

synonyma = slova souznačná

slova stejného nebo podobného významu, ale různě znějící (mají různou formu) (*dopis – psaní, jazykověda – lexikologie, hoch – chlapec*)

polysémie = mnohoznačnost, mnohovýznamovost

slovo s dvěma nebo více různými významy, které spolu částečně souvisejí, *např. koruna – jednotka měny, část stromu, ozdoba hlava => souvislostí je tvar koruny, ještěrka – živočich, velmi pohyblivý; druh vozíku => rychlost, pohyblivost* – dvojí přenesení metonymické, metaforické

- **homonyma = slova souzvučná**
 - slova, která stejně znějí, ale mají odlišný význam
 - *puk – hrana na oděvu, hokejový kotouč, kolej – studentská ubytovna, stopa kola, železnice => není žádná souvislost významů slov*
- **tzv. nepravá homonyma**
 - **homofony = slova stejnozvučná** – shodují se ve zvukové stránce, ale rozdíl je v grafické podobě (*bidlo – bydlo, vížka – výška, zeť – zed', dospívat – dozpívat*)
 - **homografy** = stejná grafika, ale rozdíl je ve výslovnosti – *panický* (lze vyslovit 2 způsoby), *proudit* (proudit vzduch, proudit maso)

paronyma

slova, která nejsou úplně shodná, ale je tam blízká podoba, liší se např. v jednom fonému, mají odlišný význam (*adaptovat – adoptovat, historický – hysterický, faktura – fraktura*)

hyponymie, hyperonymie = slova nadřazená a podřazená

vztah různých úrovní, kde hyperonymum je pojem nadřazený (*strom*) a hyponymum je pojem podřazený (*jabloň*) hyperonymu

CVIČENÍ

1. Vysvětlete význam obrazných pojmenování.

železná vůle _____
tvrdý oříšek _____
pěkné kvítko _____
černá ovce _____
bílá vrána _____
husí kůže _____

2. Nahrad'te spojení slov jednoslovným synonymem.

jít na návštěvu _____ provádět výzkum _____
mít rád _____ zůstat sám _____

přidat koření	_____	opatřit obalem	_____
přijít pozdě	_____	sestavit plán	_____
udělit příkaz	_____	vysvětlit důvod	_____
být nemocný	_____		

3. Vyberte vhodná antonyma k zadaným slovům.

pracovitý: pracný – neschopný – líný – snaživý

začátek: počátek – finále – konec – etapa

tmavý: bílý – černý – temný – světlý

brzy: pozdě – včas – skoro – časně

4. Užijte slova ve slovních spojeních tak, aby byl patrný jejich významový rozdíl (lze měnit tvary slov).

<i>př. nutný – nucený</i>	<i>nutná lékařská pomoc</i>	×	<i>jeho smích je nápadně nucený</i>
vodní – vodový	_____	×	_____
vratký – vrtkavý	_____	×	_____
černit – černat se	_____	×	_____
balící – balící	_____	×	_____
nepřístupný – nedostupný	_____	×	_____
energický – energetický	_____	×	_____
časovat – načasovat	_____	×	_____
lékařský – lékařův	_____	×	_____
písečný – pískový	_____	×	_____
smetanovský – Smetanův	_____	×	_____

5. Nahrad'te slova cizího původu českými.

emigrant	_____	bariéra	_____
dezert	_____	festival	_____
basketbal	_____	analýza	_____
maximální	_____	fyzický	_____

6. „Z auta vystoupila vysoká, sličná dívka.“ Které slovo je synonymem ke slovu sličná?

- milá
- příjemná
- půvabná
- přívětivá

7. Na vynechané místo ve větě vyberte z nabídky slovo významově nejvhodnější.

Máme jenom _____ finanční prostředky, proto si nemůžeme dovolit drahý hotel.

- obyčejné
- skrovné
- prosté
- neomezené

Dobrá prodejnost výrobku je do značné míry výsledkem jeho _____ .

- agitace
- promoce
- propagace
- propagandy

8. Která z uvedených skupin obsahuje pouze sousloví (= nerozdělitelné ustálené spojení slov, které má jeden význam)?

- automatická pračka, černá kočka, přídavné jméno
- prací prášek, pitná voda, střední průmyslová škola
- olivový olej, Všeobecná zdravotní pojišťovna, pravouhlý trojúhelník
- vlčí mák, nákladní auto, pohádkový příběh

9. Vysvětlete význam rčení.

koupil za pět prstů

vrátil se s prázdnou

patří do starého železa

práskl do bot

má všech pět pohromadě

je v limbu

zvednul kotvy

10. Přiřaďte k jednotlivým textům patřičného opeřence tak, aby vznikla ustálená rčení.

1. Byl na něj komický pohled, jak se tak točil před zrcadlem jako _____ na báni a zálibně se prohlížel ze všech stran.
2. Pusť mě k tomu, koukáš do toho jak _____ do flašky a stejně nic nevykoukáš!
3. Byl strašně rozzuřený, zrudnul jako _____ a začal nahlas nadávat.

- a) husa
- b) holub
- c) vrána
- d) krocan
- e) vrabec
- f) špaček

11. K uvedeným slovům doplňte vhodná přídavná jména odvozená od osobního jména tak, aby vzniklo ustálené spojení, a vysvětlete jeho význam.

příklad – meč – Damoklův meč = stále nebezpečí

- _____ chlév
- _____ vejce
- _____ vítězství
- _____ nit
- _____ pata
- _____ muka